

Bojana Savović

ISTRAGA SEBE U SLUČAJU MERSO

(Kamel Daud: *Merso, kontra-istraga*, prevela sa francuskog Svetlana Stojanović, Akademska knjiga, Novi Sad, 2015)

Do romana *Merso, kontra-istraga* alžirski pisac i novinar Kamel Daud pisao je priče i novele, za koje je dobio više relevantnih književnih priznanja. Za roman *Merso, kontra-istraga* uručena mu je 2015. godine Nagrada *Gonkur* za prvi roman. Između biografskih podataka glavnog junaka ovog romana i njegovog autora ima dosta podudarnosti. Obojica su rođeni u Alžiru, Kamel Daud živi i piše u Oranu, gde i Harun, njegov glavni junak, živi i priča svoju životnu priču. Glavna tačka podudarnosti Kamela Dauda i njegovog junaka Haruna jeste čitalačka strast prema Kamijevom romanu *Stranac*, romanu koji je i danas, iz perspektive 21. veka, za čitaoce veoma živ. Način na koji Kamel Daud čita Kamija vrlo je delikatan. Kao i svako književno delo koje otvara nove perspektive i roman *Merso, kontra-istraga* priziva različita čitanja. Među njima ima onih čitanja kojima delo promiče, poput optužbe da ovaj roman predstavlja napad na Kamijevog *Stranaca* i fatve koja je zbog ovog romana izrečena njegovom autoru, ali i čitanja kroz koja se roman *Merso, kontra-istraga* otkriva u svojoj jedinstvenosti, zbog čega je i nagrađen pomenutom Nagradom *Gonkur*, a ostvareni su i dragoceni prevodi, kakav je i prevod na srpski jezik Svetlane Stojanović.

Polaznu tačku perspektive iz koje je ispričavan roman *Merso, kontra-istraga* predstavlja istraga iz pozicije sa suprotne strane u odnosu na onu iz koje pripoveda Merso, glavni junak romana *Stranac* Albera Kamija. Reč je o perspektivi brata Arapina kog je Merso ubio na plaži, u četrnaest časova, dok su mu oči bile zaslepljene znojem i odsjajem sunca sa Arapinovog noža, ispalivši jedan, pa zatim još četiri hica u njegovu tad već nepomično telo. Harunova borba da njegov brat dobije ime, da od Arapina postane Musa, i da njegova smrt dobije svoj ugao gledanja, predstavlja put na kojem se, zapravo, pitaju jezik, maternji i drugi, i telo, njegovo i drugo, ono prisutno i ono odsutno, u široko postavljenom kontekstu ideje *dekolonizacije*. Harun će svoje Ja razložiti do želje, dekonstruišući različite strukture koje su ga tokom vremena vezivale i sputavale. Na kraju tog puta, pošto *kontra-istraga* bude završena, njeno *kontra* biće dovedeno u pitanje.

Harun, ostareli brat ubijenog Muse, sedamdeset godina pošto je Merso osuđen, sedi u baru u Oranu i nemom sagovorniku, mladom naučnom radniku, pripoveda svoj život, preciznije, svoje borbe. Lokal u kojem priča svoju životnu priču ponovljen je ambijent iz Kamijevog romana *Pad*. Tim ponavljanjem Kamel Daud, osim toga što, prema njegovim vlastitim rečima, odaje počast svojoj omiljenoj knjizi, plete složene intertekstualne veze, *iznutra* otvarajući dijalog sa Kamijevim idejama, tačnije, idejama koje razvijaju njegovi junaci. Roman počinje rečenicom: *Danas je Mama još živa*. Kamijev roman *Stranac* otvara rečenica: *Mama je danas umrla*. Tim *danas*, koje je danas svakog našeg čitalačkog dana, počinje *kontra-istraga*.

Harunov život obeležila je bratovljeva smrt, tačnije, različita *pisanja* te smrti – Mersoovo i majčino. Mersoov roman, ne Kamijev, jer ovde, u romanu, pisci su Merso i Harun, napisan je na jeziku *kolonizatora*, jeziku koji Harun nije razumeo, jeziku u kojem je njegov brat bio samo Arapin ubijen na plaži – *povod* za suđenje. Da bi razumeo Mersoovu priču i da bi za nju bio živ kao čitalac sa drugačijom perspektivom, Harun je morao da nauči francuski jezik. Za razliku od Mersoovog, majčin tekst je napisan na njegovom *maternjem* jeziku i upisivan na njegovu vlastito telo. Zbog toga je taj tekst teško prohodan, pun tamnih, gotovo nečitljivih mesta. Neka od tih mesta jesu osećanje nemoći da oprost i svest o njoj kao o *čudovištu*. Čitanje majčinih priča, kako bi se iz njih ispleo, posle njih ostao živ, podrazumeva čitanje svog tela, svoje želje zapletene u mrežu jezika kojim od rođenja govori. Bilo je potrebno od objekta postati subjekat, i to subjekat koji će biti kadar da pripoveda svoju priču. U tome mu je, paradoksalno, pomogao jezik kolonizatora, jezik kojim *danas* govori. Harun na jednom mestu kaže: „Morao sam naučiti neki drugi jezik koji neće biti njen. Da bih preživio“ (str. 47). Jezik kolonizatora u Harunovom slučaju postaje jezik sopstvene *dekolonizacije*.

Pošto je Musa umro, Harun je ostao sam sa majkom. Mrtvo Musino telo nikada nije pronađeno. Sahranjen je kao što se sahranjuju utopljenici – zemlja u praznom grobu. Musino odsustvo majka je popunila pričama koje je o njemu, *nepobedivom heroju i očekivanom spasitelju*, izmišljala, a zatim ih unedogled ponavljala. Nekada su se te priče, navodi Harun, pretvarale u komedije, koje je ona jednako dobro izvodila. Jezik kojim je govorila bio je slikovit i bogat. Njim je plela priče (Harun za njih kaže da su *monstruozne*) kojima ga je spustavala, osvajala njegovo telo i njegovu želju usmeravala ka sebi, stvarajući čvrstu simbiozu između sebe, pripovedačice, i sina koji te priče, svojim životom provedenim u robovanju njoj, održava živim. U toku svoje ispovesti u lokalnu u Oranu on se u jednom trenutku pita kada je uspeo da se pomiri sa svojim telom, zapravo, da li je to uopšte uspeo da učini. Krućost koju je u ponašanju ispoljavao odražavala je krivicu koju je osećao zbog toga što je živ i što ne oštiri *porodični nož osvete*, krivicu koju je majka u njega uspela da usadi.

Tokom prvih dana nezavisnosti Alžira majka je odabrala objekat osvete. Novo telo, prvo živo telo posle Harunovog, postaje prvi uslov za to da njegova veza s majkom bude presečena i da sačuva sebe za čitanje Mersoove priče o Arapinu i majčine o Musi, i za *pisanje* vlastite pripovesti o sebi povodom Muse, Merso i majke. Odabrani objekat bio je Francuz Žozef Larke, koji je došao da se kod njih sakrije jedne noći, leta 1962. godine. Majka ga je izabrala zato što je voleo da odlazi na plažu u četrnaest časova, i s nje se vraćao pocrneo, bezbrižan, srećan i slobodan. Žozef Larke ponavljao je događaj čiji kraj – povratak kući – Musa nije uspeo da doživi. I zato je bio kriv. Vođen majčinom željom, Harun je u dva sata iza ponoći pucao u Francuza. Sahranili su ga u dvorištu, pored drveta limuna, pod svetlošću meseca. Tih prvih dana nezavisnosti Alžira, iako je rat bio završen, ubistva poput onog koje je počinio Harun, ubistva Francuza iz osvete, nisu bila retka pojava. Kada je Harun priveden na razgovor kod oficira Oslobođilačke armije, najstroži prekor dobio je zbog toga što se kao dvadesetsedmogodišnjak nije latio oružja da brani svoju zemlju. A ubistvo? Izvršeno je sa zakašnjenjem od nekoliko sati – to je bio jedini problem. Harun je znao da će biti pušten kući. Međutim, ono što je njemu bilo preko potrebno i što je žarko želeo jeste suđenje. Suđenje koje će učiniti da ubistvo koje je počinio postane vidljivo, suđenje koje će njegovom životu dati smisao i spasti ga apsurdna. Međutim, suđenje se nije održalo.

Od trenutka kada su ubili Francuza, majka je počela da stari, da se *suši*. Izgubila je svaki razlog da živi. Na nekoliko mesta, kao lajtmotiv, ponavlja se poziv na njenu sahranu, koji Harun upućuje svom slušaocu. Taj poziv priziva sliku sahrane iz Kamijevog romana *Stranac*, i sa njom atmosferu ispražnjenosti sveta od svakog smisla. Ta atmosfera obeležava i Harunov život, život u kojem je on i dalje *objekat*.

Za to što je Harun postao subjekat svoje priče podsticaj nije moglo biti ništa manje od ljubavi. Ta se ljubav desila *prema*, ne *sa*, Merjem. Važnost uloge koju je ona imala u Harunovom životu vidi se i iz perspektive strukture samog romana. Samo jedno poglavlje nije označeno brojem već vlastitim, ženskim imenom. Između poglavlja 13. i 14. nalazi se poglavljem bez broja, *Merjem*. Mlada, privlačna i neukrotiva studentkinja iz Alžira, koja je pisala tezu o romanu koji je „napisao ubica“ (str. 134), jednog je ponedeljka, marta 1963. godine, zakucala na vrata dvoje ljudi, majke i sina, koje više niko nije posećivao. Tražila je baš njih, porodicu Muse Uld el-Asase. Žena koju su knjige oslobodile od porodice, izvukle je iz očeve senke, žena koja „svoje telo doživljava kao dar, a ne kao greh i sramotu“ (str. 145), žena koja se bori za slobodu žena, oslobodila je Haruna, njegovu želju. Ona mu je u ruke dala roman, Mersoovu priču, i podstakla ga na transformaciju od objekta na kojem je majka ispisivala priče koje su živjele kradući njegov život, od objekta apsurdna koji je postao posle *nevidljivog* ubistva koje je svojom rukom i majčinom željom počinio, do subjekta vlastite priče. Kada je krajem leta ostavila Haruna, on je polomio sve po kući i izvredao majku.

Harun je knjigu, Mersoovu priču, počeo da čita dok se još sastajao sa Merjem. Knjiga ga je opijala jer je u njoj polako počinjao da otkriva sebe. Na jednom mestu on kaže: „Tražio sam tragove svog brata, a našao sopstveni odraz, otkrio da sam bezmalo ubičin dvojniki“ (str. 140). Za Haruna roman postaje *remek-delo*. I nakon što ga je Merjem ostavila, on je iznova i iznova čitao knjigu. Posle Merjem, posle čitanja, svet je bio drugačiji. Sa majkom je razgovor završen. Veza sa njom je raskinuta. Tada razgovor sa imamom, u *ćeliji* koju Kamel Daud gradi kurzivom, pletući intertekstualne veze sa Kamijevim romanom *Stranac*, sa scenom u kojoj Merso u zatvorskoj ćeliji razgovara sa sveštenikom, može da počne. Imam je pokušao da pomiri Haruna s Bogom, baš kao što je sveštenik pokušao da pomiri Mersoa. Uz sasvim male izmene, koje odgovaraju razlici koja postoji između katoličkog sveštenika i muslimanskog imama, Harun ponavlja monolog razbesnelog Mersoa. Ponavljajući Mersoov monolog o apsurdnom, posle kog se Merso prepušta *nežnoj ravnodušnosti sveta*, želeći da ga na dan pogubljenja dočeka mnogo gledalaca koji će mu uzvikivati povike mržnje, Harun ne ponavlja priču o svetu u kojem Bog više ne stanuje, već ponavlja slobodu da se svet čita. Ta osvojena sloboda čitanja sveta čini ga *subjektom*, subjektom vlastite priče.

Iz perspektive teksta, u ovom slučaju Harunovog, *kontra* ne postoji. Postoje samo *dekolonizovana* želja i „dvoje neznanaca sa svojim pričama na jednoj plaži bez kraja“ (str. 153). Pošto je završio svoju ispovest, Harun se obraća svom nemom sagovorniku, mladom naučnom radniku zainteresovanom za njegovu priču, pitanjem da li mu odgovara priča koju mu je ispričao. Priča je, kaže Harun, jedino što može da mu pruži. Priča koja svoju istinitost čuva kao *intimno pitanje* svake interpretacije. Priča koja je spremna za nove čitaoce i njihova čitanja *sebe*.